

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра фінансів і кредиту

Мартіросян Крістіне Гегамівна

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи на здобуття
ступеня вищої освіти магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою «Фінанси і кредит з
поглибленим вивченням іноземної мови»

Науковий керівник:
канд. екон. наук, проф. Норд Г.Л.

Рецензент:
канд. екон. наук, доцент Нетудихата К.Л.

Миколаїв 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Банківський сектор завжди являв собою суттєву частину фінансових відносин вітчизняної економіки, результати його діяльності слугували маркерами для всіх учасників господарських відносин та індикаторами кризових явищ або поживавлення в економіці. Незважаючи на динамічний розвиток банківської системи і до кризи, і після неї кредитування все ще займає домінуючі позиції в даному сегменті. Залучення іноземних інвесторів до банківського бізнесу справив позитивний вплив не лише на самі об'єкти інвестування, але й на систему в цілому через підвищення стандартів якості обслуговування, використання нових технологій, нових продуктів, а також дотримання основних вимог щодо достатності капіталу та управління якістю кредитного портфелю.

Посилення ролі Національного банку України як основного регулятора на ринку співпадає із етапом очищення банківської системи, виведення з ринку неплатоспроможних банків та зміцнення стану тих установ, що залишилися. Після негативного впливу девальвації курсу національної валюти, падіння темпів економічного зростання в останні роки система показує річні прибутки. Однак, прибутки, отримані за поточний рік, не можуть переkritи збитки, отримані під час кризи. Збитки сформувалися в першу чергу через підвищення неплатоспроможності позичальників (в т.ч. і через вплив девальвації), що призвело до падіння якості кредитного портфелю кожного банку, збільшення частки простроченої та безнадійної заборгованості, та як наслідок відволікання значної суми з обороту для формування відповідних резервів.

Окремо потрібно відзначити вплив стану системо утворюючих банків на ситуацію на ринку. АТ КБ Приватбанку і до кризи, і після неї відноситься до вказаних вище банків через розгалужену систему відділень і максимальну орієнтацію на фізичних осіб та малий та середній бізнес, значний кредитний портфель та використання новітніх технологій в обслуговуванні клієнтів. Саме тому перед вимушеною націоналізацією банк отримував суттєві суми стабілізаційних кредитів та рефінансування від НБУ. Нажаль, необґрунтована та необережна кредитна політика банку щодо позик окремих категорій підприємств та пов'язаних осіб призвела до повного знецінення 80% вартості кредитного портфелю юридичних осіб на час націоналізації. Це окрема ситуація, яка загострилася через певні політичні події, однак, аналіз кредитного портфелю банку дає змогу стверджувати, що він був сформований з використанням недостатньо обґрунтованої та зваженої кредитної політики. Подібний підхід може бути притаманний не лише вказаному банку, а й цілому прошарку вітчизняних банків, які працюють не з іноземним капіталом, а тому в певний час мали можливість розміщувати свої ресурси досить ризиковано.

В даному дослідженні ми зосередили увагу на структурі, якості та динаміці основних показників, що характеризують кредитний портфель АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки.

Основною проблемою дослідження є визначення сукупності факторів, які у своєму взаємозв'язку системно впливають на якість кредитного портфелю банку, врівноважуючи його ризик та дохідність.

Питанням оцінки якості кредитного портфелю займаються як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники на мікро і макро рівнях. Проблеми управління якістю портфелю позик та теоретичні методи їх вирішення представлені в роботах: І.А. Бланка, А.М. Герасимовича, О.В. Дзюблюка, Дж. Емері, Г. Марковіца, І.М. Парасій-Вергуленко, М. Петерсена, Л.О. Примостки, Р. Раджана, М.І. Савлука, Дж. Сінкі, М. Спроула та ін. Вказані дослідження пропонують значний перелік методів та прийомів для оцінки та управління кредитним портфелем, однак банківська система кожної країни має власні особливості, тож вказані методики мають бути інтегровані саме до української дійсності. Ми не ставимо за мету здійснити аналіз та оцінку процесів кредитування в рамках всієї банківської системи країни, однак, провівши узагальнення існуючих методик оцінки та управління якістю маємо можливість застосувати провідні підходи до оцінки основного об'єкту дослідження – кредитного портфелю АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки.

Використання комплексного системного підходу до формування та управління кредитним портфелем, що включає вплив як зовнішнього, так і внутрішнього середовища банку, для підвищення якості портфеля позик розглядається як основна **гіпотеза дослідження**.

Метою роботи є удосконалення наявних методів управління якістю кредитного портфелю банку на прикладі даних АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки.

Для досягнення поставленої мети запропоновано вирішити наступні **завдання**:

- визначити поняття «якості кредитного портфелю», «кредитного ризику» та їх складових в рамках даного дослідження;
- дослідити теоретичні підходи до аналізу кредитного ризику та якості портфелю згідно зарубіжних та вітчизняних методик;
- визначити основні етапи проведення оцінки кредитного портфелю банку;
- здійснити аналіз практичних підходів до управління кредитним портфелем;
- запропонувати модель оцінки якості кредитного портфелю банку;
- здійснити аналіз якості, структури та динаміки кредитного портфелю АТ КБ Приватбанк за даними 2016-2018 років;
- розробити пропозиції щодо підвищення рівня управління якістю кредитного портфелю банку.

Об'єктом дослідження є механізм управління якістю кредитного портфелю комерційного банку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні питання щодо оцінки якості окремих складових кредитного портфелю, процесу його формування та супроводу.

Методи дослідження. В процесі дослідження було використано такі методи та прийоми: аналіз та структурування – в процесі емпіричного дослідження даних фінансової звітності АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки, балансування – при

врівноваженні доходів і витрат комерційного банку, в т.ч. і від кредитної діяльності; моделювання – при визначенні порядку розрахунку показників для оцінки та управління якістю кредитного портфелю; метод абстрагування – при розробці уніфікованих рекомендацій до удосконалення управління якістю кредитного портфелю без урахування особливостей діяльності кожного банку.

Інформаційною базою дослідження є відповідні законодавчі та правові акти Верховної ради України та Національного банку України; фундаментальні положення теорії фінансів та банківської справи; наукові праці провідних учених з банківського менеджменту, портфельної теорії; офіційні матеріали АТ КБ Приватбанк (фінансова звітність та примітки до неї за 2016-2018 роки).

Новизна одержаних результатів дослідження, що виносяться на захист полягає в удосконаленні та розширенні інформації щодо методів оцінки кредитного портфеля банківської установи, розробці шляхів підвищення якості портфеля та його управління. Основні результати проведеного дослідження, яким характерна наукова новизна, полягають у наступному:

набули подальшого розвитку:

- підходи до оцінки окремих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що здійснюють вплив на формування кредитного портфелю банку у розрізі управління якістю такого портфелю.

Обсяг і структура дипломної роботи магістра. Дипломна робота містить вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Основний зміст дипломної роботи викладено на 83 сторінках друкованого тексту. Робота містить 15 таблиць, 12 рисунків та 9 додатків на 11 сторінках. Список використаних джерел нараховує 65 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

В першому розділі роботи «Огляд літератури» здійснено огляд результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, що присвячені розумінню понять кредитного ризику, кредитного портфелю, якості позики та портфелю, методикам та підходам до оцінки якості та ризику портфелю, етапам проведення дослідження якості портфелю, а також основним факторам, що впливають на управління якістю портфелю позик. Підходи до визначення поняття «кредитний портфель» можна розподілити за його місцем у ієрархії банківських продуктів та послуг, за його місцем на мікро та макрорівнях, за глибиною трактування – лише як сукупність наданих позик або ж як результат зваженої кредитної політики банку. Виділяється окрема класифікація розуміння кредитного портфелю, з огляду на визнання його окремим об'єктом.

Запропоновано власне визначення поняття «кредитний портфель», що включає чисту балансову вартість кредитної заборгованості, що має структуру відповідно суб'єкта кредитування, виду кредиту, його строку, валюти, якості та рівня забезпечення станом на звітну дату банку, і є відображенням результату

проваджені банком політики розміщення залучених та позичених ресурсів. Таке визначення дає нам змогу в подальшому окреслити певний перелік статей звітності, що підлягає аналізу в якості кредитного портфелю, а такою виділити якість портфелю, як одну з основних його ознак.

Якість портфелю позик має ключове значення для прогнозування прибутковості кредитної діяльності банку, оскільки характеризує структуру кредитного портфелю за непростроченими, простроченими за певні періоди позиками та знеціненими позиками. Прийняті проміжки часу прострочення в банківській практиці: до 30 днів, від 31 до 90 днів, від 91 до 180 днів, від 181 до 360 днів та прострочення більше 361 днів. Хоча в даний час структура за якістю подається із групуванням за кредитами з оцінкою очікуваних кредитних збитків в межах 12 місяців, з оцінкою кредитних збитків в межах строку дії кредиту та знецінені кредити, однак по суті на якість портфелю впливає саме наявність та період прострочення сплати.

Одночасно з цим, якість кредитного портфелю є наслідком і показником реалізації заданої кредитної політики банку, ступенем прийняття ним ризику. Кредитний ризик в даному дослідженні трактується як ризик неповернення частини чи повної вартості кредитної заборгованості за тілом кредиту та відсотками або понесенням інших втрат (або втрата потенційної вигоди у вигляді нарахованих і не сплачених штрафів та пені) внаслідок погіршення платоспроможності позичальника або зниження якості заставного майна. Кредитний ризик компенсується банком завдяки вищим ставкам кредитування, вищим відсотком покриття заставою вартості всієї заборгованості, що має бути сплачена за позикою, меншим строкам кредитування або іншими методами, що дозволяють або отримати вкладені кошти раніше за терміном або пізніше за терміном але більше за обсягом, зважаючи на вартість грошей в часі.

В другому розділі «Методологія дослідження» розглянуті основні методи оцінки якості кредитного портфелю, що рекомендуються або використовуються як в Україні, так і за кордоном. Здійснено аналіз теоретичних аспектів оцінки кредитного портфелю з урахуванням вимог Базельського комітету, обґрунтовано місце факторів ліквідності та прибутковості в запропонованій методиці, сформована основна концепція оцінки кредитного портфелю та сама модель оцінки. При здійсненні аналізу портфеля позик переважну роль має оцінка якості портфеля. До найбільш поширених методів оцінки якості портфеля у зв'язку з його кредитним ризиком включені: методи експертних оцінок, статистичні методи та аналітичні методи (рис.1).

Досліджено окремі теоретичні підходи до оцінки якості кредитного портфелю та аналізу рівня кредитного ризику, в т.ч. теорія ліквідності портфелю, теорія інвестиційного портфеля, податкова теорія кредитування, теорія кредитних ризиків. В багатьох дослідженнях рівень кредитного ризику розраховується разом із імовірністю дефолту позичальника, оскільки це досить пов'язані поняття. Слід втім зазначити, що в банківській практиці застосовують різні моделі оцінки платоспроможності позичальника для різних категорій або видів кредитів (від простої скорингово-бальної системи для фізичних осіб до розрахунку кількісних показників згідно фінансової звітності підприємства за кілька звітних періодів у

поєднанні із системною оцінкою якісної складової діяльності позичальника та його топ-менеджменту).

Рис.1. Основні методи оцінки якості кредитного портфеля банку

В процесі дослідження були виділені основні етапи процесу управління якістю кредитного портфелю, що включають: вибір основного показника для групування і розподілу позик; розподіл кожної позики до визначеної групи; узагальнення даних в рамках окремого портфелю позик; оцінювання якості суб-портфелю або цілого кредитного портфелю банку; визначення та аналіз факторів, що здійснюють вплив на співвідношення між елементами портфелю та на його якість; визначення суми необхідного резервування для окремих суб-портфелів та в цілому по банку; на останньому етапі відбувається розробка рекомендацій щодо підвищення рівня якості портфелю позик згідно поточної та прогнозованої його структури.

Основні методи оцінки якості кредитного портфелю банку поділяються на три групи: експертні оцінки, статистичні методи та аналітичні методи. Жоден з методів самостійно не дає повноцінну картину стану якості портфелю, тому доцільним є поєднання окремих елементів різних методів для отримання більш повної оцінки якості кредитного портфелю. Процес оцінки сукупного портфелю проходить від етапу оцінки окремої позики, до оцінки окремого суб-портфелю, а потім і загального портфелю позик банку. На оцінку окремої позики впливають результати оцінки ліквідності, оцінки прибутковості та оцінки кредитного ризику.

Від оцінки позики відбувається перехід до оцінки суб-портфелів, тобто кредитів, об'єднаних в групи за певною визначеною наперед ознакою, і тут оцінюється величина сформованих резервів за такою групою і розраховується рівень можливих втрат за портфелем. Від суб-портфелів відбувається перехід до загальної оцінки кредитного портфелю банку, який по суті дає усереднену інформацію, яку без детального аналізу неможливо перетворити на обґрунтоване рішення.

Загальний портфель оцінюється вже із використанням окремих показників, що характеризують кредитний ризик, прибутковість та ліквідність позик. Вказані показники пов'язані між собою і здійснюють одночасний вплив один на одного (рис.2).

Рис. 2. Модель оцінки кредитного портфеля комерційного банку

В третьому розділі «Емпіричний аналіз» проведено загальний аналіз кредитного портфелю на прикладі даних фінансової звітності АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки (аналіз структури та динаміки основних складових портфелю, розподіл їх за якістю, видами, суб'єктами кредитування, забезпеченням, сформованими резервами), а також тестування запропонованої в попередньому розділі методології (яка включає розрахунок відповідних груп показників та аналіз зв'язку між ліквідністю, прибутковістю та кредитним ризиком портфелю позик).

Аналіз якості кредитного портфелю банку проводиться на основі даних АТ КБ «ПРИВАТБАНК» за 2016-2018 роки згідно пакету фінансової звітності банку, представленої на його офіційному сайті. Згідно специфічного предмету дослідження – кредитного портфелю банку, було вирішено виключити з аналізу управління кредитним портфелем АТ КБ Приватбанк дані за 2014-2015 роки, як такі, що не відображають реальний стан якості портфелю, що підтверджено в подальшому в звітності банку. Для аналізу була отримана інформація щодо:

- динаміки наданих кредитів та авансів клієнтам за останні 3 роки в розрізі груп позичальників (фізичні, юридичні особи, кредити МСП, фінансовий лізинг та окремий портфель позик);

- зміни валової балансової вартості кредитів та авансів клієнтам за останні 3 роки (з виділенням груп позик з оцінкою очікуваних кредитних збитків протягом 12 місяців, з оцінкою кредитних збитків в межах строку дії договору та знецінених кредитів, в т.ч. з динамікою переведення кредитів між вказаними групами, припиненням визнання фінансових інструментів та визнанням нових інструментів, курсовими різницями та іншими змінами валової балансової вартості);

- концентрації кредитного портфелю за галузями економіки та напрямками комерційної діяльності за 3 роки (фізичним, юридичним особам, кредити МСП з розподілом за галузями – АПК, товари народного споживання, послуги, інфраструктура тощо);

- розподілу кредитів за кредитною якістю за 3 роки (в т.ч. в розрізі великих, середніх, малих позичальників, строків прострочки за 12 місяців та в межах строку дії договору, створених резервів та видів позик – фізичним, юридичним особам, кредити МСП, та фінансовий лізинг);

- впливу забезпечення за наданими кредитами за 3 роки (а саме: з надлишковим або недостатнім заставним забезпеченням в розрізі груп позичальників фізичних, юридичних осіб, позик МСП, фінансового лізингу та кредитного портфеля, що управляється окремо).

Частка непрацюючих кредитів АТ КБ Приватбанк складає більше половини всієї валової балансової вартості кредитів банку (від 84% в 2016 році до 73% в 2018 році), а також приблизно чверть від всіх виданих кредитів резидентам по Україні – від 23% в 2016 році до 27% в 2018 році. Статистика щодо якості та структури кредитного портфелю банку після 2015 року стала більш розгорнута, окремо виділено портфель із непрацюючими кредитами, деталізовано позики за видами для фізичних, юридичних осіб та МСП. Кредити, видані юридичним особам зростають (з 1% до 2% від загальної суми), відносний приріст за 2 роки

склав 114%. По кредитах фізичним особам загалом зберігається зростання з 14% в 2016 році до 22% в 2018 році від загальної суми виданих кредитів, і також наявне зростання в абсолютному вимірнику майже в 2 рази.

Кредити, видані малому та середньому бізнесу показали найбільш помітне відносне зростання – 231% за два останніх роки і більш як в 2,5 рази відносно 2016 року, але в цілому цей суб-портфель складає 3% від загальної суми. Найбільшу частку досі складає не списаний портфель непрацюючих кредитів – 73% в 2018 році проти 84% у 2016 році. Сформований резерв становить 83% від загального обсягу виданих кредитів. Розмір резерву покриває весь непрацюючий кредитний портфель, а також частково інші поточні позики із збільшенням динаміки, що вказує на зниження якості позик.

Згідно із обраною моделлю здійснюємо аналіз із використанням додаткової інформації з фінансової звітності банку за 2016-2018 рр. (табл.1).

Таблиця 1

Окремі показники фінансової звітності АТ КБ Приватбанк для оцінки якості кредитного портфелю за 2016-2018 роки

Показники	млн.грн.		
	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Кредити та аванси клієнтам (чиста вартість)	50140	38335	32616
Капітал банку	206060	206060	50695
Процентні доходи	30754	24485	31358
Чистий % дохід	16752	6111	1994
Доходи за виплатами та комісійними	19590	13211	10365
Сукупні доходи банку	54929	44048	47586
Валова балансова вартість кредитів	291936	263340	227924
Резерв	241796	226340	184341
Прострочені позики (валова вартість)	230807	182282	207849
Знецінені позики (валова вартість)	212763	177385	176547
Забезпечені позики (чиста вартість)	6985	5195	8828
Незабезпечені позики	5473	3937	6444
Короткострокові позики	44494	33681	24591
Довгострокові позики	5646	4654	8025
Списані позики (припинення визнання)	464	5864	822
Погашені позики	17459	н/д	н/д

Нажаль, окремі дані для аналізу (такі як, сума погашених позик) у фінансовій звітності банку, що оприлюднена на його сайті не доступні напряму, а можуть бути лише знайдені розрахунковим чином завдяки змінній методиці представлення інформації щодо оцінки якості кредитного портфелю починаючи з 2018 року, тому, наприклад, дані щодо погашених позик не можуть бути порівняні з іншими роками.

Згідно запропонованої моделі оцінки були проаналізовані дані фінансової звітності АТ КБ Приватбанк, що стосуються структури кредитного портфелю та загальних показників діяльності банку, його прибутковості та витрат за 2016-2018 роки. Для банку управління якістю портфелю позик є надзвичайно важливим,

оскільки переважну більшість кредитів, що були видані до 2016 року, складають знецінені та прострочені позики, за більшою частиною яких на даний час вже сформовано резерв. Розмір знецінених позик АТ КБ Приватбанк складає більше половини балансової вартості загального кредитного портфелю (від 84% в 2016 році до 73% в 2018 році), а також приблизно четверту частину від загальної суми виданих позик резидентам в Україні – від 23% в 2016 році до 27% в 2018 році.

Для оцінки прибутковості діяльності банку за вказаний період проаналізовані показники його фінансової звітності, що дозволило визначити, що процентні доходи банку за 2018 рік значно перевищили його процентні витрати. Процентні доходи від виданих позик показали зростання на 10% до 61% в своїй групі доходів і майже в 1,4 рази. Саме цей вид доходу переважає над іншими відсотковими доходами, що розраховані за ефективною ставкою, і серед інших процентних доходів. Одночасно, структура процентних витрат банку за той самий період вказує на домінування виплат за терміновими вкладками фізичних осіб, втім із трендом на зменшення їх складової у загальних відсоткових витратах (з 66% до 64% в 2018 році). Абсолютні значення доходів від виданих позик переважають над витратами за ними в 1,8 разів. Майже п'яту частину від витрат за відсотками отримали витрати на обслуговування клієнтських рахунків, і за вказаними показниками відбулося відносне та абсолютне збільшення. Доходи в 2018 році значно превалюють над витратами, переважаючи майже в кожній парі (позики – вклади фізичних осіб, позики – вклади юридичних осіб). Загальна сума процентних витрат за 2 роки спостережень скоротилася на 4 млрд. грн., завдяки чому відбувся приріст чистого відсоткового доходу за вказаний період і його зростання в 2,7 рази у порівнянні із попереднім роком. Розраховані дані свідчать про вдалу реалізацію кредитної політики банку після націоналізації, що дозволяє збільшувати потенційну якість позик, що надаються з 2016 року.

Для оцінки ліквідності кредитного портфелю була проаналізована структура сукупного портфелю за строками кредитування та наявністю надлишкового та недостатнього забезпечення за позиками за останні 2 звітних роки. Аналіз показав, що величина короткострокових кредитів значно більша в загальному портфелі позик за весь період спостереження, одночасно з цим їх частка вказує на тенденцію зростання (з 75% в 2016 році до 89% в 2018 році). Частково це пояснюється переведенням суттєвої частини портфелю позик юридичних осіб до групи знецінених в 2016 році. Працюючі кредити, що залишилися в портфелі банку, здебільшого були видані фізичним особам у вигляді кредитних карток або як споживчі на короткий період. З іншого боку зростання частки відбувається не лише в 2016 році, а й надалі, що може бути пов'язано із відносно більшими темпами приросту кредитування фізичних осіб або поточних кредитів малого та середнього бізнесу у порівнянні із іпотечними кредитами та довгостроковим кредитуванням юридичних осіб через обережну політику банку в сфері кредитування і наданні переваги короткостроковим кредитам із меншим прибутком над довгостроковими ризиковими проектами. Навіть після націоналізації банк не змінив основний вектор свого розвитку – робота з фізичними особами та малим та середнім бізнесом, можливо в тому числі і через те, що частина великих клієнтів перейшла на обслуговування і інші банки, які у порівнянні із Приватбанком можуть дозволити

собі менший рівень прибутку, оскільки не накопичили такі значні збитки для покриття.

Аналіз забезпечення за виданими позиками показав, що надлишкове забезпечення наявне в іпотечному кредитуванні фізичних осіб і для заборгованості за фінансовим лізингом, якість позик підтверджується постійним зменшенням суми заборгованості через погашення позик. Найбільш «забезпеченими» були кредити, видані юридичним особам станом на 2016 рік, однак надалі більшою частиною вони були переведені до знецінених кредитів, частково погашені, або ж вартість забезпечення зменшилася. Забезпечення за кредитами, що видані через пластикові картки, у вигляді споживчих кредитів фізичним особам і частково для підприємств малого та середнього бізнесу відсутнє, що зумовлено особливостями вказаних кредитних продуктів. Щодо частини кредитного портфелю, що має недостатнє забезпечення заставою, то переважають тут позики юридичних осіб, хоча значення зменшуються (що може свідчити в т.ч. і про погашення, як показник покращення якості), проте в даній категорії з'являється група позик, що управляються як окремий портфель (є знеціненими, однак, можливо не є простроченими). Значно зростає частка недостатньо забезпечених кредитів малого та середнього бізнесу (збільшення в 10 разів з 2016 р.), що сигналізує про неякісну роботу з підбору забезпечення кредитів. З іншого боку обернена тенденція прослідковується із забезпеченням дебіторської заборгованості за фінансовим лізингом (скорочення частки таких кредитів з 2016 р. майже в 8 разів).

В четвертому розділі «Результати та дискусія» здійснена інтерпретація результатів аналізу, що проведено в попередньому розділі, та їх оцінка у взаємозв'язку із поставленими у вступі гіпотезою, метою та завданнями. Розроблені рекомендації щодо удосконалення системи управління якістю кредитного портфелю комерційного банку на прикладі АТ КБ Приватбанк із можливістю адаптації таких пропозицій на всю банківську системи країни.

Отже, оцінюючи ліквідність портфелю за двома складовими – забезпеченням та строком кредитування – можемо зробити висновок, що робота із заставним майном була проведена недостатньо ефективно на момент видачі кредитів, що призвело до знецінення застави для значної частки юридичних осіб та підприємств малого та середнього бізнесу. Отже, для підвищення якості кредитного портфелю необхідно більш обережно підходити до вибору об'єктів застави або ж підвищити ліміти покриття вартістю застави кредитної заборонності. Що ж до строків кредитування, то, нажаль, окрім того, що в структурі портфелю переважають короткострокові кредити, ця інформація жодним чином напряду не пов'язана із якістю портфелю. Для отримання підтвердження зв'язку між строком кредитування та якістю позики необхідно отримання більш деталізованої інформації, що не включена до приміток фінансової звітності банку. Наразі ж навіть така інформація не дасть можливості зробити коректні висновки через наслідки процесів націоналізації та переведення значної частки кредитів до знецінених.

Оцінка кредитного ризику була проведена нами не в розрізі оцінки кредитоспроможності позичальника, а вже по факту наявних виданих позик і якості їх обслуговування. Згідно вимог МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» щодо

визнання та оцінки таких інструментів для вимірювання якості вони поділяються банком на такі групи: кредити з очікуваними збитками в межах 12 місяців, кредити з очікуваними збитками в межах дії договору та знецінені кредити. За даними фінансової звітності банку за 2018 рік в сукупному портфелі позик до першої групи було віднесено 15,5% виданих позик, в другу групу знецінення – 0,5% виданих позик, а найбільшу частину віднесено до останньої групи – 84% знецінених позик. Одночасно з цим було сформовано резерви за виданими кредитами, розмір яких складає відповідно 1% для першої групи, 66% для другої та 98% для повністю знецінених позик. Таким чином, відзначимо, що за непрацюючими позиками в повному обсязі сформовані відповідні резерви (це цілком зрозумілий результат для кредитів, виданих до 2016 року). На підтвердження високої якості кредитів першої групи, зазначимо, що для 15,5% позик сформовано резерв, що покриває 1% їх балансової вартості.

Аналіз сформованого резерву не можна здійснювати окремо від розподілу позик за якістю, саме тому нами проаналізовано розмір та структуру резервів загалом за основними групами знецінення та окремо за позиками, що надані фізичним особам, як основному суб-портфелю банку (якщо виключити з цієї категорії кредити, що управляються як окремий портфель). Найбільшу частку в абсолютному вимірі займають резерви під кредити, видані фізичним особам (і це складає 40% від боргу), а у відносному вимірі – резерви для кредитів малого та середнього бізнесу (52%)

Отже, для ґрунтовного аналізу якості позики потрібні досить деталізовані дані щодо структури кредитного портфелю, що не представлені в офіційній фінансовій звітності та примітках до неї. Одночасно з цим, для якісного аналізу даних Приватбанку необхідно отримати дані не лише на 3 звітні дати, які, окрім того, включають значну частину непрацюючих знецінених кредитів, що були видані до 2016 року. Після списання цієї суми з балансу банку буде можливість оцінити його якість його кредитного портфелю як у порівнянні з іншими банками, так і в порівнянні із його показниками за минулі періоди.

Завершенням оцінки якості кредитного портфелю є аналіз взаємозв'язку ліквідності, кредитного ризику та дохідності. Кредитний ризик та прибутковість пов'язуються коефіцієнтами, представленими в табл.2.

Таблиця 2

Взаємозв'язок показників кредитного ризику та прибутковості кредитного портфелю АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки

Показники	31.12.2018	31.12.2017	31.12.2016
Чистий % дохід від кредитної діяльності до коефіцієнту прострочених позик	21188,75	8828,47	2186,59
Резерв до кредитного портфеля	83%	86%	81%
Чистий % дохід до розміру забезпечених позик	2,40	1,18	0,23
Чистий % дохід до поточних позик	0,38	0,18	0,08
Чистий % дохід до довгострокових позик	2,97	1,31	0,25

Відношення чистого процентного доходу до показника прострочених позик вказує на тенденцію зростання, причому досить суттєве зростання відбулося саме в 2018 році, що може бути пояснене як збільшенням значення процентних доходів, так і незначним скороченням прострочених позик. Динаміка даного показника вказує на зростання якості кредитного портфелю. Показник співвідношення сформованих резервів до розміру кредитного портфелю має досить високе значення (від 81% в 2016 році до 83% в 2018 році), що свідчить про переобтяження портфелю знеціненими позиками, які необхідно списати. Значення показника коливається, однак через надмірну частку непрацюючих кредитів не зможе показувати позитивну динаміку на значне зменшення до остаточного списання знецінених кредитів. Впевнене зростання показує співвідношення між чистим процентним доходом та розміром забезпечених позик, що вказує на достатню якість цієї частки портфелю. Порівняння прибутковості короткострокових та довгострокових позик приводить до висновку про пріоритетність саме довгострокового розміщення ресурсів. Нажаль, саме такої політики дотримувався банк до 2016 року, на противагу обраній на сьогодні орієнтації на зменшення ризику та дохідності (як ми вказували, наразі в портфелі поточні позики домінують і складають майже 75%, а дохід за ними менший в 7 разів, хоча і демонструє швидку тенденцію на зростання).

Отже, зв'язок між ліквідністю та кредитним ризиком аналізується за допомогою показників, що не можуть бути розраховані за даними офіційної звітності банку, тому зупиняємося лише на зв'язку ризику із прибутковістю.

В цілому, можна зробити висновки, що:

- оцінка кредитного ризику має трактуватися на основі наявних даних щодо якості виданих кредитів, а не через оцінку кредитоспроможності для цілей даного дослідження;
- оцінка ліквідності має будуватися лише на аналізі структури та достатності забезпечення, оскільки строки кредитування не мають прямого відношення до якості портфелю (згідно отриманих даних);
- оцінка величини і достатності формування резервів має відбуватися разом із оцінкою якості позик, хоча і на рівні портфеля, а не на рівні окремої позики;
- оцінка ставки кредитного портфеля не вказує на його якість напряму, лише через порівняння із аналогічними даними інших банків та іншими періодами цього ж банку (однак, через відсутність даних для аналізу порівняння за ставками кредитування можна не враховувати для мети даного дослідження);
- співвідношення між показниками, що характеризують кредитний ризик, прибутковість та ліквідність кредитного портфеля характеризують якість кредитного портфеля лише за наявності детальних даних щодо структури, динаміки портфелю та дохідності окремих його складових (разом із можливістю розрахунку коефіцієнтів погашення позик і т.п.).

В результаті проведеного дослідження для підвищення рівня управління якістю кредитного портфелю банку пропонуємо:

- в частині ліквідності вдосконалити роботу банку із заставним майном (оновити згідно потреби періодичність перевірки заставленого майна з метою вчасного реагування на зміни його наявності, стану та вартості; здійснювати

особисті перевірки майна співробітниками відповідної служби банку із обов'язковим складанням акту перевірки; проводити обов'язкову періодичну переоцінку вартості майна згідно внутрішніх регламентів банку для перевірки достатності вартості забезпечення для покриття суми заборгованості; перевірка наявності діючого страхового полісу або договору страхування майна позичальника, а також за потреби самої особи позичальника);

- в частині кредитного ризику обґрунтовано підходити до визначення суттєвого збільшення кредитного ризику інструменту, яке буде призводити до рекласифікації інструменту (наприклад, переходу кредиту з першої до другої груп знецінення) і доформування резервів, що зменшить прибуток банку. Оцінка суттєвості збільшення кредитного ризику може бути заснована на рейтинговій оцінці кредиту, яка розроблена банком для видачі позики як імовірність настання дефолту (однак, при визначенні кредитоспроможності а надалі і фінансового стану позичальника потрібно з обережністю ставитися до кількісних показників фінансової звітності і по можливості перевіряти її достовірність, а також не переоцінювати вхідні якісні показники);

- в частині дохідності зосередити увагу на довгостроковому розміщенні ресурсів, оскільки саме воно забезпечує більшу частину прибутку при збереженні наявної обережної кредитної політики;

- в частині системи управління надавати більш гнучкі умови для кредитних продуктів, що дало б змогу кредитним експертам оптимально розміщувати ресурси серед наявних позичальників, максимізуючи корисність і для банку, і для позичальника;

- в частині структури кредитного портфелю пропонуємо оновити підходи до диверсифікації розміщення ресурсів згідно із поточними показниками розвитку галузей економіки, регіонів та видів діяльності;

- в частині оцінки середніх ставок портфелю відстежувати зміни ставок на аналогічні кредитні продукти на ринку банківських послуг і відповідним чином реагувати, змінюючи власні параметри.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті проведеного дослідження вдалося здійснити тестування гіпотези щодо існування взаємозв'язку та взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища банківської установи на процес управління якістю кредитного портфелю.

В процесі дослідження були розглянуті основні теоретичні засади оцінки кредитного ризику та управління якістю кредитного портфелю банку, досліджені підходи до розуміння поняття кредитного портфелю, його якості та ризику, досліджений зв'язок між дохідністю портфелю позик та його ризиковістю, причому як в працях вітчизняних, так і зарубіжних науковців. В результаті для цілей даного дослідження відзначений вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на формування кредитного портфелю банку і необхідність структурування та подальшого аналізу не лише в рамках валюти, строку, типу клієнтів або резидентності, але й і з врахуванням достатності забезпечення, якості обслуговування боргу та рівнем сформованих резервів.

З метою вивчення підходів для здійснення оцінки якості кредитного портфелю розглянуті теорії ліквідності портфелю, інвестиційного портфеля, податкова теорія кредитування та теорія кредитних ризиків. З використанням елементів даних підходів проаналізовано практичний підхід до управління якістю портфелю, що включає декілька пов'язаних етапів від сприйняття кредитного ризику банком, управління простроченими позиками і кількісної оцінки рівня ризику діяльності позичальника до затвердження, контролю і постійного моніторингу та супроводу кожної позики кредитного портфеля.

При обґрунтуванні методології дослідження якості кредитного портфелю проаналізовані переваги та недоліки основних традиційних та нетрадиційних методів оцінки, в тому числі методи експертної оцінки, статистичні та аналітичні методи. В результаті були виділені окремі елементи традиційних методів оцінки для формування моделі згідно завдань дослідження, які необхідні для підтвердження або спростування гіпотези в рамках статистичної інформації, що отримана з фінансової звітності АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки.

Для формування моделі були виділені блоки показників, що характеризують прибутковість портфелю, його ліквідність та рівень кредитного ризику на першому етапі оцінки (для окремої позики), рівень формування резервів та оцінка можливих майбутніх втрат на другому етапі оцінки (для окремого портфелю або групи однорідних кредитів), а також комплекс показників, що характеризують взаємозв'язок між прибутковістю, ліквідністю та кредитним ризиком сукупного кредитного портфелю банку.

Для проведення емпіричної частини дослідження отримані дані фінансової звітності АТ КБ Приватбанк за 2016-2018 роки з офіційного сайту банку, в тому числі основні форми звітності та примітки. Проведений горизонтальний та вертикальний аналіз структури виданих кредитів за видами позичальників та кредитних продуктів, за динамікою змін валової балансової вартості кредитів із групуванням їх за видами позичальників, продуктів та групами знецінення із врахуванням переведення кредитів з однієї групи до іншої, аналогічний аналіз руху вартості формування резервів за кредитними операціями, аналіз концентрації клієнтського портфелю за галузями та напрямками кредитної діяльності, аналіз кредитів найбільших клієнтів в рамках поточного портфеля, аналіз надлишку чи нестачі застави за категоріями клієнтів та видами кредитних продуктів, розрахована частка кредитного портфелю Приватбанку у загальних виданих кредитах в Україні, в тому числі непрацюючих кредитів із сформованими резервами.

В результаті встановлено, що кредитний портфель АТ КБ Приватбанк складає досить суттєву частину в загальній сумі виданих кредитів в Україні. В свою чергу якість цього портфелю недостатня, за більш ніж 80% вартості заборгованості сформовано резерв, що свідчить про знецінення таких кредитів і їх неробочий стан. Тож проблема управління якістю портфелю для обраного банку є надзвичайно актуальною. При детальному аналізі кредитного портфелю стає очевидно, що кредити юридичним особам, які були видані до 2016 року в повному обсязі були переведені до окремого портфелю, а потім віднесені до тих, що не працюють і є знеціненими. Вже по факту на 2016 рік за значною частиною з

них були сформовані резерви, на даний час резерв складає майже 100% вартості заборгованості. Втім, слід відмітити, що в даній групі не всі кредити є безнадійними, окрема незначна частина є не простроченою. Кредити мають забезпечення, однак все ще знаходяться в категорії знецінених. Нажаль, саме наявність цього окремого портфелю деформує аналіз сукупного портфелю банку.

Без врахування знецінених кредитів можна стверджувати, що банк продовжує орієнтацію на короткострокові позики здебільшого фізичним особам, а також малому та середньому бізнесу. Якість цієї частини портфелю також не є задовільною, оскільки резерв покриває до 40% вартості боргу. При використанні поділу за категоріями знецінення, лише 15,5% позик кредитного портфелю розглядаються як такі, що очікують знецінення протягом 12 місяців, і 84% позик оцінюються як знецінені. Важко оцінювати якість настільки розбалансованого портфелю.

Обмежений доступ до детальної інформації щодо структури та динаміки складових кредитного портфелю, що надає офіційна статистика, не дозволяє в повній мірі здійснити розрахунки показників, які характеризують взаємозв'язок ліквідності та ризику портфелю. Для отримання обґрунтованої інформації щодо якості працюючої частини кредитного портфелю АТ КБ Приватбанк необхідно отримати більш деталізовану внутрішню інформацію щодо стану та динаміки погашення заборгованостей за різними сегментами портфелю, за структурою прострочених позик в розрізі терміну кредитування, а також отримати дані щодо кредитного портфелю вже без знецінених кредитів.

Окрім особливостей, що притаманні саме АТ КБ Приватбанку в даний період дослідження, була виявлена необхідність змінити окремі параметри моделі оцінки, як такі, що не відповідають завданням дослідження, а саме:

- розглядати оцінку кредитного ризику не на рівні окремої позики, а на рівні портфелю позик;
- здійснювати оцінку кредитного ризику портфелю через аналіз якості заборгованостей (структури та динаміки прострочених кредитів) і сформованих резервів;
- виключити з блоку аналізу ліквідності оцінку строку кредитування із одночасним розширенням аналізу достатності та рівня покриття наявного забезпечення поточної кредитної заборгованості.

АНОТАЦІЯ

Мартіросян К.Г. Управління якістю кредитного портфеля банку. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти магістр за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Магістерську роботу присвячено вивченню теоретичних і практичних засад аналізу та оцінки якості кредитного портфелю банку, а також розробка пропозицій щодо удосконалення процесу управління якістю формування портфелю.

У процесі дослідження були розглянуті основні теоретичні засади оцінки кредитного ризику та управління якістю кредитного портфелю банку, досліджені підходи до розуміння поняття кредитного портфелю, його якості та ризику, досліджений зв'язок між дохідністю портфелю позик та його ризиковістю.

Для формування моделі були виділені блоки показників, що характеризують прибутковість портфелю, його ліквідність та рівень кредитного ризику на першому етапі оцінки (для окремої позики), рівень формування резервів та оцінка можливих майбутніх втрат на другому етапі оцінки (для окремого портфелю або групи однорідних кредитів), а також комплекс показників, що характеризують взаємозв'язок між прибутковістю, ліквідністю та кредитним ризиком сукупного кредитного портфелю банку.

Обґрунтована необхідність змінити окремі параметри моделі оцінки, як такі, що не відповідають завданням дослідження, а саме: розглядати оцінку кредитного ризику не на рівні окремої позики, а на рівні портфелю позик; здійснювати оцінку кредитного ризику портфелю через аналіз якості заборгованостей (структури та динаміки прострочених кредитів) і сформованих резервів; виключити з блоку аналізу ліквідності оцінку строку кредитування із одночасним розширенням аналізу достатності та рівня покриття наявного забезпечення поточної кредитної заборгованості.

Ключові слова: кредитний портфель, якість кредитного портфелю, заборгованість, дохідність, ризик, ліквідність.

ANNOTATION

Martirosian K.G. Quality Management of the Bank's Loan Portfolio. – Manuscript.

Master's thesis for the degree of Master of Higher Education specialty 072 Finance, banking and insurance - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical and practical principles of analysis and assessment of the quality of the bank's loan portfolio, as well as the development of proposals for improving the quality management process of portfolio formation.

The study considered the basic theoretical principles of credit risk assessment and quality management of the credit portfolio of the bank, investigated approaches to understanding the concept of credit portfolio, its quality and risk, investigated the relationship between profitability of the loan portfolio and its riskiness.

We identified blocks of indicators characterizing the portfolio's profitability, its liquidity and the level of credit risk in the first stage of evaluation (for a separate loan), the level of formation of reserves and estimation of possible future losses in the second stage of the evaluation (for an individual portfolio or group of homogeneous loans) for the formation of the model. As well as a set of indicators that characterize the relationship between profitability, liquidity and credit risk of the bank's aggregate loan portfolio.

There is a reasonable need to change the individual parameters of the valuation

model, as those that do not meet the objectives of the study, namely: to consider credit risk assessment not at the level of the individual loan, but at the level of the loan portfolio; carry out an assessment of the credit risk of the portfolio through analysis of the quality of debt (structure and dynamics of overdue loans) and formed reserves; exclude from the liquidity analysis unit the assessment of the credit term with the simultaneous extension of the adequacy analysis and the level of coverage of the available current credit collateral.

Key words: loan portfolio, credit portfolio quality, debt, yield, risk, liquidity.